

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
29. Sayı/Issue Aralık/December 2022
Samsun-Türkiye/ Turkey www.dedekorkutdergisi.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut511>

Araştırma Makalesi/ Research Article

Anatole France'ın Thais Romanı İle Mantıku't-Tayr'daki "Şeyh San'an" Hikâyesinin Muhtevası Üzerine Bir Karşılaştırma

A Comparison On The Content Of Anatole France's Novel Thais And The Story Of "Sheyh San'an" In Mantıku't-Tayr

Öz

Bu roman 1921 yılında Nobel edebiyat ödülünü alan Fransız yazar Anatole France tarafından yazılan ve ilk kez 1890 yılında yayımlanan bir romandır. Romanda iki ana karakter vardır: Mısır'daki bir çölde inzivaya çekilip günlerini ibadet ile geçiren keşiş Pafnüs ve İskenderiye'de bir dönem fahişelikle geçiren, sonrasında tiyatro oyuncusu olup ünü tüm şehre yayılan güzeller güzeli Thais. Pafnüs, gençlik yıllarında iken Thais'i, tiyatrodan izlediğini hatırlar ve onu Tanrı'nın yoluna çevirmek için İskenderiye yollarına düşer. Şeyh San'an ise Feridüddin Attâr'ın Mantıku't-Tayr adlı eserinde yer alan bir iç hikâyedir. Kırk haccı ve yüzlerce müridi olan büyük din âlimi Şeyh San'an, bir gün rüyasında Rum ülkesindeki bir puta taptığını görür ve yollara düşüp bu rüyasındaki hikmeti arar. Orada bir Rum kızına âşık olur ve o güne kadar yaptığı bütün ibadetleri unutup, ilahi aşktan vazgeçerek beşeri aşka kendini kaptırır. Eserlerde işlenen aşk teması, ana kahramanların bir yolculuğa çıkmasına vesile olmuş ve bu durum, eserlerdeki olay örgüsünü başlatmıştır. Bu çalışmamızda biri Batı, diğeri Doğu edebiyatına ait olan ve yukarıda bahsedilen iki eserin kurgusunda yer alan ana olayın benzerliğinden yola çıkılarak anlatım yollarına dair bir karşılaştırma yapılmıştır. Yapılan karşılaştırmada, eserlerdeki benzer ve farklı yönler saptanmış ve elde edilen bulgular, metinlerden yapılan alıntılarla ortaya konmuştur. Farklı edebiyatlara ait bu eserlerdeki bakış açısının farklılığının eserlerdeki ana kahramanların davranışlarına da yansdığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Thais, Şeyh San'an Hikâyesi, eser tahlili, metin mukayesesi.

Abstract

That is a novel written by the French writer Anatole France, who received the Nobel Prize for literature in 1921, and was first published in 1890. There are two main characters in the novel: Pafnüs, a monk who spends his days in seclusion in a desert in Egypt and spends his days in worship, and the beautiful Thais, who made a living as a prostitute in Alexandria for a while, then became a theater actress and whose fame spread throughout the city. Paphnus remembers watching Thais in the theater when he was younger and sets out to Alexandria to turn her into God's way. Sheikh San'an is an inner story in Feridüddin Attâr's Mantıku't-Tayr. Sheikh San'an, a great religious scholar who has forty pilgrims and hundreds of followers, sees that he is worshipping an idol in the Greek country one day, and he goes to the roads and seeks the wisdom in this dream. There he falls in love with a Greek girl and forgets all the worship he has done until that day, gives up divine love and falls in love with human beings. The theme of love in the works led the main characters to go on a journey and this situation started the plot in the works. In this study, a comparison of the ways of expression was made based on the similarity of the main event in the fiction of the two works, one of which belongs to Western and the other to Eastern literature. In the comparison, similar and different aspects in the works were determined and the findings were revealed with quotations from the texts. It has been seen that the difference of perspective in these works belonging to different literatures is also reflected in the behaviors of the main heroes in the works.

Keywords: Thais, The Story of Sheikh San'an, analysis of the work, text comparison.

Bahar Yaman*

Sorumlu Yazar Corresponding Author

* Doktora Öğrencisi
Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri
Enstitüsü, İzmir/Türkiye
Elmek: yamanbahar35@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-5180-9887

Makale Geçmişi Article History

Geliş Tarihi: 18.11.2022
Kabul Tarihi: 19.12.2022
E-yayın Tarihi: 30.12.2022

Note Note

Bu makale, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğiti Bilimleri Enstitüsü'nde Doç. Dr. Sabahattı Çağın'ın danışmanlığında Bahar Yaman tarafından hazırlanan "Kelile ve Dimn Mantıku't-Tayr ve Mesnevi'deki Hayva Hikâyelerinde Değerler Eğitimi" adlı doktor tez çalışmasından üretilmiştir.

Atıf/Citation:

Yaman, B. (2022). Anatole France'ın Thais Romanı ile Mantıku't-Tayr'daki "Şeyh San'an" Hikâyesinin Muhtevası Üzerine Bir Karşılaştırma. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (29), s.196-207.

Giriş

Edebî eserler, yazarının hayatından ya da düşünce dünyasından izler taşıyan ve yazıldığı döneme dair çeşitli bilgiler aktarabilen sanatsal ürünlerdir. Bu eserlerin edebî değeri, yazarının bilgi birikimi, aldığı eğitim, dili kullanma becerisi ile şekillenmektedir. Bu türden eserleri okumak ve değerlendirmek; okuyucunun farklı dönemleri, olayları, karakterleri tanımasına ve mukayese edebilmesine imkân sağlar. Roman ve hikâye gibi olaya dayalı anlatımı olan eserler; okuyucunun bilgi ve söz dağarcığını geliştirerek ufkunu genişletir. Böylelikle, farklı bakış açılarını görmek fırsatını ona sunar. Bu bağlamda gelişen okuyucu da toplumun fikrî gelişmesine katkıda bulunur. Dolayısıyla edebî eserler, tüm dönemlerde hem okurun hem toplumun değişmesine/gelişmesine katkı sağlamış olur. Bu çalışmada ele aldığımız iki eser, yazarlarının bilgi birikimini aktaran ve sonrasında başka yazarlara da ilham olan niteliktedir.

Bu çalışmada, incelenen *Thais* romanı ve Şeyh-i San'an Hikâyesi, ayrıntılı şekilde okunmuş, özetlenmiş ve eserlerdeki benzer ve farklı yönler saptanmış ve bu suretle bir mukayese yapılmıştır. *Mukayese* sözü, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlükte "Benzeterek veya karşılaştırarak değerlendirme, karşılaştırma, kıyaslama" şeklinde tanımlanmıştır. (Akalin, 2011, s. 1709). Avrupa'da romantizm ve liberalizmin etkin olduğu senelerde ortaya çıkan bir araştırma alanı olan karşılaştırmalı edebiyat, farklı millet, dil ve kültürlerin edebiyat ürünlerini inceleyerek aralarındaki benzerlik, farklılık, etkilenme gibi yönleri sistemli olarak inceleyen bir sanat olarak kabul edilebilir. Bu yönlerdeki incelemelerde disiplinler arası bir yaklaşım sergilenerek felsefe, psikoloji, toplumsal yapı, gibi alanlarla da bağlantı kurulur. (Kefeli, 2000, s. 9)

Bayram (2004), önceleri bazı araştırmacılar tarafından Fransız ekolü olarak kabul edilip sonrasında Amerikan ekolü olarak daha çok ilgi gören karşılaştırmalı (mukayeseli) edebiyata dair çalışmaların, farklı iki kültüre ve dile ait eserler arasında yapılabileceği gibi aynı edebiyatın kapsamındaki eserler arasında da yapılabileceğinin savunulduğunu ifade etmiştir. Bu karşılaştırmalar, farklı kültürlere ait konu, yazar/şair, imge, tip, edebi tür, eser temelinde olabilmektedir.¹

Wellek (çev. 2007), *Mukayeseli Edebiyat Krizi* adlı yazısında mukayeseli ve genel edebiyat kavramlarına değinmiş ve bu iki alan arasına yapay bir sınır konmaması gerektiğini belirtmiştir. Milli edebiyatın çerçevesini aşan her türlü edebiyat incelemesini anlatmak için kullanılan mukayeseli edebiyat sözünün güçlü bir terim olduğunu ifade etmiştir. Gerçek edebiyat biliminin ise değer ve nitelikte ilgilendiğini, bu sebeple edebiyat tarihi ve eleştirisi arasında bir ayırım olmadığını belirtmiştir². (s. 253-255)

Yaptığımız çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup Remzi Kitabevi tarafından 1945 yılında basılan, Nasuhi Baydar çevirisi olan *Thais* romanı ile İş Bankası yayınları tarafından 2019 yılında yayımlanan Abdülbaki Gölpınarlı çevirisi olan *Mantıku't-Tayr* isimli eserler, esas alınmıştır. Bu eserler, doküman analizi yöntemi ile incelenmiş ve oluşturulan bilgi fişleriyle elde edilen bulgular, karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2011) nitel araştırmayı; gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların

¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Bayram, Y. (2004). Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ve Bir Uygulama. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (16), 69-93. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sutad/issue/26280/276913>

² Ayrıntılı bilgi için bakınız: René Wellek, "Concepts of Criticism, Fifth printing, October 1969, U.S.A." adlı eserin 282-295 sayfeleri arasında yer alan The Crisis of Comparative Literature bölümünün tercümesi. (çeviren: Sıddık Yüksel)

Anatole France'ın *Thais* Romanı ile Mantık'ı-Tayr'daki "Şeyh San'an" Hikâyesinin Muhtevası Üzerine Bir Karşılaştırma

doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak açıklamıştır. (s. 39)

Kaplan (1992), metin tahlili metodunu, edebi metinler üzerine yönelip onu oluşturan temel öğeleri ve bunların ana düşünce çerçevesinde birbiriyle olan ilişkisi olarak açıklar. Bu metodun prensibi olarak her edebi eserin kendi içinde organik bir bütün olduğunu söyler. Eseri anlayıp değerlendirebilmek için araştırmacı tarafından çok iyi okunması gerektiğini vurgular. (s. 7)

Wellek ve Warren (çev. 1983), edebiyatı sanat, bir edebiyat incelemesini ise bilgi olarak görür ve edebiyat inceleyicisinin, yaptığı çalışma üzerinde kafa yorup bunun açık, anlaşılır ve belli bir düzende oluşturulmuş olması gerektiğini belirtir. (s. 13)

Moran (2011), on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan ve yüzyılın sonlarında daha da güçlenen okura dönük izlenimci eleştirinin, kuralcılığa ve nesnellığe karşı bir tutum sergilediğini belirterek bu tip eleştiricilerin en ünlüsü olarak Anatole France'ı göstermiştir. (s. 263). France'nin, *La Vie Littéraire* adlı eserindeki sözlerinden alıntı yaparak nesnel sanatın olmadığı gibi nesnel eleştirinin de olmadığını ve iyi bir eleştiricinin incelediği başyapıtlar arasında aslında kendi ruhunun maceralarını belirttiğini söylemiştir. (France, s. 5-6) (Akt, Moran, 2011, s. 264).

İncelediğimiz bu iki eserden *Thais* romanında Yunan, *Şeyh San'an* hikâyesinde İslam felsefesine dair izler görülmüştür. Safa (1999), her edebi eserin bir felsefi bir görüş içerdiğini söyler. Şair ya da romancı bu görüşünü eserinde açıkça belirtirse eser hakkında çalışan eleştirmenin bunu keşfetmesine gerek kalmayacağını; felsefi görüş, eserde belirtilmezse bu felsefe sistemini bulup çıkartmanın eleştirmene düştüğünü belirtir. (s. 22). *Thais*, romanında Yunan felsefine dair görüşler, filozof olan kahramanlar ve onların sözleri aracılığı ile işlenmiş; Şeyh-i San'an hikâyesinde ise tasavvuf düşüncesi, eserde kendini göstermiştir. Kıyçak (2017) Feridüddin Attâr'ın *Mantık'ı-Tayr* adlı eserindeki Şeyh San'an hikâyesinin aşk kurgusu temelinde tasavvufî ve mistik bir nitelik taşıdığını belirtmiş ve bunun, *gelmek-gitmek*, *mecâz-hakikat*, *gönül ve nefis* gibi zıtlıkların meydana getirdiği iç çatışma ve değerler arasındaki tercihlerden ortaya çıktığını ifade etmiştir. (s. 264-265).

İncelediğimiz eserlerden ilki olan *Thais*, 1844'te Paris'te dünyaya gelen ve asıl adı Jacques-Anatole Thibault olan Anatole France tarafından yazılmıştır. France, bağınaz düşünceleri olan Parisli bir kitapçının oğludur. Gördüğü klasik öğrenim sürecinde, birçok büyük yazarı ve eseri okuma fırsatı bulan France; Vigny, Racine, ve Molière üzerine araştırmalar yapmıştır. Fransız edebiyatında büyük bir yergi ustası olarak kabul edilen France, romanlarında bir karakter oluşturmaktan çok, kendi düşüncelerini, farklı alanlardaki kuramlarını işlemiştir. *Thais* romanında, Helenizm ile Hıristiyanlık arasındaki farkı ortaya koymuştur. Romanda; birbirine taban tabana zıt iki karakter olan *Thais* ve *Pafnüs* aracılığıyla, hayata dair tutkular ile dünyadan elini ayağını çekmenin mücadelesi başarılı bir şekilde işlenmiştir³. (Alkan, 1972, s. 5-6)

Thais; "Lotüs", "Papirüs" ve "Sütleğen" başlıklarını taşıyan üç bölümden oluşmaktadır. "Lotüs" bölümünde, Eski Mısır'ın merkezi olan Teb şehrindeki bazı keşişlerin Nil nehrinin iki yakasında kendi yaptıkları barakalarda yaşadığı ve

³ Bu açıklama, 1972 basım tarihli *Thais* romanının Erdoğan Alkan çevirisinde "Anatole France'in *Thais*'i Üzerine" adlı giriş bölümünde yer almıştır.

kendilerini dine adayarak bütün zamanlarını ibadetle geçirdikleri anlatılmaktadır. Bu keşişlerden en çok ibadet edeni Pafnüs'tür. Pafnüs; zor oruçları tutan, Allah'a sürekli yakaran, İsa aşkı ile dolu bir rahiptir. İskenderiye'de soylu bir ailede dünyaya gelip iyi bir öğrenim görmüş ve yirmi yaşına kadar rahat bir hayat sürmüştür. Makren isimli rahipten ders aldıktan sonra hayata bakışı tamamıyla değişmiş ve şehirdeki bu konforlu yaşantısını bırakıp kendini din yoluna adayarak inzivaya çekilmiştir. Bir gün, henüz gençlik yıllarında iken Thais'i tiyatrodaki izlediğini hatırlar ve onu hak yoluna döndürmek için İskenderiye'ye geri döner.

Eserin Papirüs bölümünde ise Thais anlatılmaktadır. Thais, İskenderiye'de, yoksul ve puta tapan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Babası, meyhanecilik işletmektedir. Annesi ise, cimri bir kadındır ve bütün gün evde oturup o günün kazancını hesaplamaktadır. Thais, daha küçük yaşlarında gemicilerin gönlünü hoş ederek, kucaktan kucağa gezerek ailesine para getirmek zorunda kalmıştır. Evin kölesi ve yardımcısı olan zenci Ahmes, Thais'in evdeki en yakınıdır. Ahmes, bir Hristiyan'dır ve Thais'i de bu şekilde yetiştirmeyi hedeflemektedir. Okuduğu ilahiler ve Hristiyanlık hakkında anlattıklarıyla, henüz bir çocuk olan Thais'i etkilemekte ve onu gizlice vaftiz ettireceği günü planlamaktadır. Çünkü o dönemde, İskenderiye Hristiyanları, büyük zulüm görmekte ve bu sebeple inançlarını gizlemektedir. Paskalya haftasında bir gece, Thais'i bir mahzende bulunan kiliseye götürür ve orada piskopos Vivantiyüs'e vaftiz ettirir. Bundan iki yıl sonra, bir iftiraya uğrayan Ahmes, çarınla gerilerek idam edilir. Thais, bu sırada on bir yaşındadır. Bu ölüm şekline çok korkar ve iyiliğin ancak büyük acılar çekilerek elde edilebileceğini düşünüp iyi bir insan olmak fikrinden vazgeçer. Bundan sonraki süreçte, genç-yaşlı birçok erkekle birlikte olup kazandığı para ile kendine yiyecekler, süs eşyaları almaya başlar. Eve para getirmediği için annesinden şiddet görür. Yine annesinin hışmına uğradığı bir gün, kapının önünde otururken gördüğü Möröe adındaki yaşlı kadınla birlikte giderek evi terk eder. Möröe, Thais'i bir dansçı olarak yetiştirir. Ancak Möröe ve oğlu, Thais'in güzelliğini kıskanıp ona türlü eziyetler etmekten de geri kalmazlar. Onların elinde zor, fakat iyi bir eğitimden geçen Thais, bir gün dans ederken valinin yakışıklı oğlu Lolyüs tarafından beğenilir. Bir süre sonra Thais, Lolyüs'e âşık olur ve ilişkileri başlar. Altı ay süren bu ilişkinin büyümesi bitince Thais, Lolyüs'ü terk eder ve şehirdeki tiyatroya oyuncu olarak kabul edilir. Burada oynadığı oyunlar ve güzelliği ile kısa sürede şehrin ilgi odağı haline gelen Thais, iyi para kazanmış ve güzel bahçesi olan bir eve sahip olmuştur. Bu süreçte, filozof Nisyas ile bir ilişki yaşar. Nisyas, Pafnüs'ün İskenderiye'deki okuldan arkadaşıdır. Thais, Nisyas'ı sevmemektedir ve bir gün yaptıkları tartışma sonucu onu da terk eder.

Oyundan çıktığı bir gün Thais, evinin bahçesindeki Nenfolar mağarasında dinlenirken ölümü düşünmeye ve ondan korkmaya başlar. Bu sırada karşısında Pafnüs'ü görür. Pafnüs, Thais'i, kendi yoluna döndürmesi için Tanrı'ya dua etmektedir. Pafnüs, kim olduğunu ve orada bulunma amacını Thais'e açıklar. İkisi, bir süre bu şekilde sohbet ettikten sonra Thais, Pafnüs'ün sözlerindeki doğruluğa inanır ve onu yaşlı donanma komutanı Lüsyüs Kota'nın verdiği ziyafete götürür. Bu yemekte, rahipler, filozoflar, şairler bulunmaktadır ve aralarında Yunan felsefesinin derinliklerine, Hristiyanlığa, devletin yönetimine, kişilerin özgürlüğüne dair bir tartışma başlar. Herkes kendi görüşünü savunmakta ve karşısındakini buna ikna etmeye çalışmaktadır. Pafnüs, bu tartışmayı tiksinti ve korku ile bir süre dinledikten sonra Thais'i oradan çıkarır ve birlikte Thais'in evine giderler. Thais, evdeki bütün çalışanlara ve kölelere, bundan sonra Pafnüs ne derse onu yapmaları gerektiğini söyler. Pafnüs, bir

Anatole France'ın Thais Romanı ile Mantık'ı-Tayr'daki "Şeyh Sar'ar" Hikâyesinin Muhtevası Üzerine Bir Karşılaştırma

ateş yaktırır ve Thais'in bütün giysilerini, eşyalarını bu ateşe attırır. Amacı, Thais'i eski hayatından arındırmaktır. Thais, kaba, gösterişsiz bir kumaştan elbise giymiştir. Şehir halkı ve tüccarlar, Thais'i oradan götürmeye kalkan Pafnüs'e büyük bir öfke duyup ona taş ve kabuk fırlatmaya başlar. Bu arada oraya gelen Nisyas, onun arkadaşı olduğunu halka anlatarak bu durumu engellemeye çalışır. Onu dinlemeyen saldırganlara, altın vererek Thais ve Pafnüs'ü kurtarır. Nisyas, Thais ile vedalaşır ve onunla yaşadığı güzel günleri hatırlayacağını söyler. Pafnüs ise Nisyas'ın Thais ile birlikte olduğunu hatırlayıp ondan nefret eder. Thais ve Pafnüs, uzun ve zorlu bir yolculuktan sonra bir kiliseye gelir ve Pafnüs, Thais'i bir odaya kapatarak onu baş rahibeye teslim eder.

Eserdeki son bölüm "Sütleğen" başlığını taşır. Pafnüs, Thais'i kiliseye bıraktıktan sonra kutsal çölüne geri döner. Müritleri onu büyük bir coşkuyla karşılar. Fakat Pafnüs için artık hiçbir şey eskisi gibi olmamaya başlamıştır. Odası ona farklı görünmekte, rüyalarında sürekli Thais'i görmekte; her an Thais'i düşünmektedir. Bu durumdan kurtulmak için Tanrı'ya, Hz. İsa'ya dua eder, fakat Thais'i düşünmekten kendini kurtaramaz. Tanrı'nın uzaklaştığını düşündüğü barakasına artık çakallar gelmektedir ve Pafnüs, iblislerin de gelmesinden korkmaktadır. Durumuna bir çare aramak için yaşlı Palemon ile görüşür. Pafnüs'ün hikâyesini dinleyen Palemon, ona, böyle ani gelişen olaylardan sonra kendini birden çöldeki barakasına kapattığı için bu şekilde bir sarsıntı geçirmiş olabileceğini söyler. Bir rahibe uygun eğlencelerde bulunmasını, çevredeki manastırları gezmesini nasihat eder. Pafnüs, o gece rüyasında bir sesin, ona bir direğin tepesine çıkmasını söylediğini duyar. Bir mabedin yakınındaki bu direğe ulaşmak için uzun yol kat eder. Sonunda mabedi ve direği bularak üstüne çıkar. Ertesi gün oradan geçen kadınlar, çocuklarıyla Pafnüs'e hurma ve su verirler. Başka bir gün birisi, Pafnüs için direğin üstüne dam ve parmaklık yapar. Pafnüs'ün ünü burada duyulur. İnsanlar oraya gidip Pafnüs'le birlikte dua ederler. Şehrin rahibi Efrem, Pafnüs'ün olduğu yere gidip bu yaptığının uygun olmadığını ona söyler ve direktin inmesini ister. Pafnüs, onu oradan ancak Allah'ın bir işaretinin indirebileceğini söyleyerek rahibin bu isteğini reddeder. Günler ve aylar geçmekte ve ziyaretçiler her geçen gün artmaktadır. Pafnüs'ün duaları, halka şifa olmakta ve bu şekilde, halkın ona duyduğu güven artmaktadır. Bir gün, İskenderiye kaptanı Lüsyüs Kota oraya gemisiyle gelir ve direktteki Pafnüs'ü incelemeye başlar. Geçen sene verdiği ziyafete Thais'le birlikte geldiğini ve Thais'i oradan götürdüğünü hatırlar. Bu yaptığını akılsızca bulur. Oradan ayrılırken Pafnüs'e direktin inerse İskenderiye'ye gelip yemeğini yemesini teklif eder. Bir gece rüyasında bir ses, Pafnüs'e Konstans'ın sarayına gitmesini söyler. Pafnüs, bu sese kulak verip direktin atlar. Duyduğu sesin kahkaha attığını fark edince onu buraya çıkaranın İblis olduğunu anlar. Zorlu bir yolculuktan sonra bir mezarlığa gelir. Burada dua ederken yine bir ses duyar ve başını kaldırıp baktığında mezarın duvarlarında gündelik hayata dair keyifli, neşe dolu sahneler görür. Bu sahnelerin, bir ölünün hayatını simgelediğini öğrenir. Pafnüs ise, öldükten sonra böyle bir hayatı yaşamamış olacaktır. Duyduğu kadın sesi, Pafnüs'e Thais olduğunu ve onu sevmesini söylemektedir. Pafnüs, İblis'in bu seslerinden kurtulamamakta ve Tanrı'dan gittikçe uzaklaştığını hissetmektedir. Bir süre sonra oradan geçenlerden, yüz yaşına gelen büyük rahip Antuvan'ın inzivada olduğu Kolzen dağından inip çocukları takdis edeceğini öğrenen Pafnüs de takdis olunmak ister. Zozim isimli rahip, önceki yaşantısında işlediği günahlara rağmen Allah'tan ümit kesmediğini Pafnüs'e anlatır. Sonunda Antuvan gelir, bütün rahipler ondan övgüyle söz etmektedir. Antuvan; rahiplere nasihatlerde bulunur,

Pafnüs'ün sözlerine ise hiç cevap vermez. Bu sırada, Pafnüs, Thais'in ölmek üzere olduğunu hisseder ve ona yetişmek için koşmaya başlar. İsteği, Thais'e kavuşmaktır. Thais'i bıraktığı kiliseye ulaştığında onu rahibe Albin karşılar ve Thais'in ölmek üzere olduğunu söyler. Thais, oradaki rahibelerle birlikte Hak yoluna girmiş ve günahlarından arınmıştır, fakat yakalandığı humma hastalığı yüzünden ölümü yaklaşmıştır. Pafnüs, Thais'i bir incir ağacının altında ölmek üzereyken bulur. Pafnüs, bütün dini duygularından vazgeçerek Thais ile birlikte olmak istediğini haykırır, fakat Thais onu duymadan kollarında ölür. Rahibe Albin ise, bu duydukları karşısında Pafnüs'ü oradan kovar. Pafnüs'ün yüzündeki çirkinliği fark etmesiyle eser sona erer.

“Şeyh San'an” hikâyesi ise ilk olarak *Mantıku't-Tayr*'de işlenmiştir. Sonraki dönemlerde, bu hikâyeden etkilenen Gülşehrî, Feqiyê Teyran gibi yazarlar, *Mantıku't-Tayr*'daki anlatımdan esinlenerek eseri yeniden kaleme almışlardır. (Gemi, 2016, s. 108)

Bir alegorik⁴ eser olan *Mantıku't-Tayr*, XII. ve XIII. yüzyıllar arasında yaşamış olan İranlı şair Feridüddin Attâr tarafından yazılmıştır. 4931 beyitten oluşan bu eser, Abdalbâki Gölpinarlı tarafından tercüme edilmiştir. *Mantıku't-Tayr*; “Başlangıç”, “Kitabın Başlangıcı”, “Makaleler” ve “Kitabın Bitimi” bölümlerinden oluşmaktadır. “Makaleler” bölümünde; otuz bir makale yer almakta ve kuşların, Kaf Dağı⁵'nda yaşayan Simurg⁶'u kendilerine padişah olarak seçip ona ulaşma yolculukları anlatılmaktadır. Kuşlara bu zorlu yolculukta önderlik eden Hüthüt⁷tür. “Makaleler”; kuşların mazeretleri, Hüthüt'e soruları ve Hüthüt'ün onlara cevapları şeklinde ilerlemektedir. “Makaleler”de ele alınan konuya bağlı olarak çeşitli hikâyeler anlatılmıştır. “Şeyh-i San'an” hikâyesi de bunlardan biridir.

Dördüncü Makale'de, Hüthüt'ün anlattıklarından çok etkilenen kuşlar, hep birlikte Simurg yolunda kanat çırpmaya niyetlenirler. Bu yolu nasıl aşacaklarını Hüthüt'e sorarlar. Hüthüt, Allah'a olan aşkın her şeyden daha üstün olduğunu, korkulardan arınıp bu yola çıkmaları gerektiğini söyler. Bu konuşmalar içinde Şeyh San'an adlı bir şeyhin hikâyesi anlatılır. Büyük bir din ehli olan Şeyh San'an, ömrünü İslâm dinine adanmış, elliye yakın hac ibadetinde bulunmuş, dört yüz dervişi olan bir din ulusudur. Şeyh San'an, birkaç gece üst üste aynı rüyayı görür: Rüyasında Rum ülkesindeki bir puta tapmaktadır. Bu rüyanın hikmetini merak edip dört yüz dervişiyle birlikte Kâbe'den Rum ülkesine doğru yola çıkar. Gittiği yerde bir pencerenin önünde oturan gayrimüslim bir kız görür. Kızın güzelliği dillere destandır. Şeyh, peçesini açan kızın yüzünü gördüğü anda ona tutulur. Bu aşk uğruna şeyh, onca yıldır yaptığı tüm ibadetleri unutup ve imanından vazgeçip Hıristiyan olur. Elindeki tespihini bırakıp

⁴ “Yüzeydeki anlamın altında bir başka anlam daha olduğunu belirtme yolu; bir düşünceyi birtakım sembollerle anlatmak.” anlamındaki *alegori* sözünden türemiş bir kelimedir. Alegorik anlatımın olduğu yazılarda bir konu, benzetme ilgisi kurularak başka bir nesne ile anlatılır. (Karaalioğlu, 1975, s. 15) *Alegorik* kavramı, bir başka deyişle, soyut kavramların, gerçek hayattan somut varlıklar ile temsil edildiği eser, şeklinde ifade edilebilir.

⁵ Bir çeşit zümrüitten yapıldığı düşünülen, merkezi meydana getiren, dünyayı yerinde tutan ve bu yüzden kutsal sayılan ve yüksekliğinden dolayı saygı gören; üzerinde Anka kuşunun yaşadığına ve buradan her tarafa hükmettiğine inanılan dağdır. (Seyyidoğlu, 2002, s. 47-48)

⁶ Renkli tüylerle süslenmiş, yüzü insan yüzüne benzeyen, uzun boyunlu, kendisinde her türlü kuştan bir işaret bulunan ve Kaf Dağı'nda yaşadığına inanılan efsanevi bir kuştur. (Levend, 1984, s. 183)

⁷ İpek kuşu, çavuşkuşu, ibibik gibi isimleri de olan çok uzaklardaki suyu havadan görebilme yeteneği sayesinde Sebe ülkesini görüp bunu Hz. Süleyman'a haber vermesiyle, onun tarafından Belkis'a elçi olarak gönderilmiş bir kuştur. (Pala, 2000, s. 194)

Anatole France'ın *Thais* Romanı ile Mantık'ı-Tayr'daki "Şeyh San'an" Hikâyesinin Muhtevası Üzerine Bir Karşılaştırma

zünnar⁸ kuşanır. Tek amacı kıza kavuşmaktır. Bu uğurda kendini kaybetmiş ve ilahi aşktan vazgeçmiştir.

Dervişleri, onu bu halde görünce durumu anlamış ve onu bu sevdadan vazgeçirmeye çalışmış; bunun için birçok nasihatlerde bulunmuş ama başarılı olamamışlardır. Şeyh, kızla vuslata erebilmek için kızın mahallesindeki köpeklerle arkadaş olur, günlerce kapısının eşliğinde yatar. Aşkını fark eden kıza kavuşmak için diller döker, yalvarır. Kız ise kibirli davranarak şeyhin yaşlılığını ve yoksulluğunu bahane eder ve onu kendine denk görmez. Şeyh, aşkın yaşa bakmadığını söyler. Bunun üzerine kız, şeyhe varmak için ondan isteklerde bulunmaya başlar. Şeyh öncelikle, kızın şarap içme isteğini kabul eder. Kızın elinden içtiği şarapla kendinden geçer ve kızın vuslatına ermek ister. Kız, bunun için şeyhin imanından vazgeçmesi gerektiğini söyler ve şeyhten bir yıl boyunca domuzlarını gütmesini ister. Şeyh, kızın bu isteğini de yerine getirir. Bunu duyan dostları şeyhten ümidi kesip Mekke'ye döner.

Şeyhin Mekke'de dostu olan bir din ehli vardır. Bu dost, oraya dönen dervişlerden şeyhin durumunu öğrenir ve onlara şeyhi ikna etmeden döndükleri için kızar. Bu derviş, diğer dervişleri ikna eder. Hep birlikte Rum ülkesine dönerek şeyh için kırk gün, kırk gece dua ederler. Allah, dervişlerin yakarışlarını kabul eder. O gece bu gerçek dost olan derviş, rüyasında Hz. Muhammed'i görür. Hz. Muhammed, dualarının kabul olduğunu, şeyhin Allah yoluna döndüğünü söyleyerek gidip şeyhini bulmasını dervişe bildirir. Derviş, bu rüyanın verdiği coşkuyla ve yanına aldığı diğer dervişlerle birlikte şeyhine koşar. Şeyh San'an, dervişlerinin tekrar geldiklerini görür ve belindeki zünnarı atıp Müslümanlığa geri dönerek dervişlerle beraber Hicaz'a doğru yol alır. Bu sırada, şeyhe Rum kızının Müslüman olacağına dair ilham gelir. Kız, hakikat bilgisine erişmiştir ve İslâm'a kabul edilmesine vesile olması için şeyhi, perişan bir halde yollarda aramaktadır. Rum kıızı ve şeyh, yolda karşılaşır. Kız, şeyhin telkiniyle şehadet getirir ve oracıkta can verir.

Moran (2011), erkek yazarların oluşturduğu edebiyat yapıtlarında, kadın karakter olarak yarattıkları iki karşıt tipin varlığından bahseder ve Gilbert, Gubar gibi yazarların bu konu üzerinde durduğunu anlatır. "Evdeki melek" olarak adlandırılan; ataerkil toplumda, erkeğin kafasında yer eden namuslu, alçakgönüllü, uysal ve masum ideal kadındır. Bu imge, Orta Çağ Avrupasında Bakire Meryem ile ilişkilendirilmiştir. "Canavar kadın" ise, bağımsızlığına düşkün, erkeklerin kendine çizdiği rolleri kabullenmeyen ve kendi çıkarını gözetken kadın olarak imgelenmiştir. (Millet, 1987; Gilbert, 1979'dan aktaran: Moran, 2011, s. 252-253).

Bu bağlamda, *Thais* romanında, eserdeki kadın karakter için "canavar"dan "evdeki melek"e geçişten söz etmek mümkündür. *Thais*, eserin başında güzelliğiyle herkesi kendine âşık eden, nefsinin dünyevi zevklere bırakan, istediği adamla birlikte olan ve bu suretle kazandığı paralarla kendine pahalı eşyalar, mücevherler alan bir kadın olarak gösterilmişken eserin sonunda kiliseye kapanan ve kendini dine adayıp rahibe olan bir kadın karaktere dönüştürülmüştür. Bunu sağlayan da eserdeki erkek karakter olan ve bunu din uğruna yaptığını söyleyen keşiş Pafnüs'tür.

⁸ Zünnar sözü, İslâm Ansiklopedisi'nde "Gayrimüslimlerin dinî alâmetleri olarak takmakla yükümlü kıldıkları kuşak veya kemer." olarak tanımlanmıştır. (Erişim: <https://islamansiklopedisi.org.tr/zunnar> 19.10.2022)

Aynı durum Şeyh San'an hikâyesindeki kadın karakter olan Rum kızı için de geçerlidir. Rum kızı, eserin başlarında güzelliğiyle şeyhi kendine âşık ederek ona kendi elinden şarap içirir. Eserin sonunda ise hakikat yoluna ulaşmış ve yine hikâyedeki erkek kahraman olan Şeyh San'an'ın telkiniyle İslâm dinine geçmiş ve bir nevi "ideal kadın" karakterini kazanmıştır.

İncelediğimiz her iki eserde de rüya motifi, olay örgüsünde önemli yer teşkil etmektedir. Fakat bu unsurların eserlerde işleniş biçimi farklı olmuştur. *Thais* romanında, Pafnüs'ün gördüğü rüyalar, şeytani bir özellik taşımaktadır:

"Fakat bir sabah, hayal onu, saçları menekşeden bir taç ile süslü ve munisliği içinde o kadar korkunç olarak ziyaret etti ki, Pafnüs dehşetinden bağırarak soğuk terler içinde uyandı. (...) Ben şeytanların oyuncağıyım. Demek ki, beni buraya sevk eden iblis imiş! Beni bu direğe çıkarırken şehvet kudurganlığı da yanımda imiş." (France, 1945, s. 110, 126)

Şeyh San'an hikâyesinde ise Şeyh San'an, dostu olan derviş ve Rum kızının gördüğü rüyalar, hikmet barındıran ruhanî bir nitelik taşımaktadır:

"Kendisini, kendisiyle sohbet edenlerin ulusu görmekle beraber, birkaç gece biteviye bir rüya görüyordu: Haremden göçmüş, Rum ülkesinde yurt tutmuş; durmadan bir puta secde ediyor. (...) Nihayet o bilgi sahibi üstat, dervişlerine dedi ki: 'Bir işim düştü; Rum ülkesine hemencecik gitmem gerek... gideyim ki, şu düşün tabiri nedir, meydana çıksın.' (...) Seher çağı miskler saçan bir yel esti... gözüne bir âlemdir göründü. Ay gibi Mustafa'yı gördü. Siyah saçlarını ikiye ayırmış, omuzlarına salmıştı. (...) Bu rüyanın sevinciyle dervişin aklı başından gitti... öyle bir nara attı ki, gökler güm güm inledi! (...) Bundan sonra, rüyasında o Hristiyan kızın güneşin kucağına düştüğünü gördü. (...) Hristiyan kızı uykudan uyanınca gördü ki, gönlü güneş gibi nurlar saçmada." (Attâr, 2019, s. 83-84, 101-102, 104).

Ayrıca, ilham unsuru, her iki eserde de kurguyu şekillendirmiştir. Gelen ilham ile Pafnüs, *Thais'e*; Şeyh San'an ise Rum kızına dönüş yapmıştır. Fakat ilhamların içerikleri farklı olduğundan erkek kahramanlar, farklı amaçlar ile sevdikleri kızın yanına gitmiştir.

Pafnüs, *Thais'in* öleceğini hissederek onu elde etmek, onunla beraber olabilmek maksadıyla kıza koşmuştur:

"Kulaklarını şu tek söz dolduruyordu: 'Thais ölmek üzeredir!' böyle bir fikir aklına hiç gelmemişti... Birdenbire yerinden fırladı. 'Onu görmek, onu bir daha görmek!' ... henüz vakti iken *Thais'e* temellük etmemekle ne divanelik, ne divanelik etmişim! Ne çılgınmışım ki, dünyada ondan başka bir şey mevcut olduğuna inanmışım!" (France, 1945, s. 139-140)

Şeyh San'an ise Rum kızının Hristiyanlıktan vazgeçip Müslüman olmak istediğine dair bir ilham almış ve onu Hak yoluna döndürmek için geri dönmüştür: "Şeyh'e içinden, 'O kız Hristiyanlıktan vazgeçti. Bizim tapımıza aşına oldu... şimdi işi, bizim yolumuza düştü. Geri dön... gene o putu bul... o put gibi güzel sevgilinle hemdem ol, derdine derman et!' diye ilham geldi." (Attâr, 2019, s. 105).

Thais ve Rum kızının, nefsinin yenerek tövbe etmeleri ve af dilemeleri sonucu ölümleri, eserlerin geneline hâkim olan bu dünyanın geçiciliği ve aslolanın öbür dünya olduğu düşüncesini destekleyecek tarzda örneklerdir: "Senin ki şefkatin geniştir, bana

Anatole France'ın *Thais* Romanı ile *Mantıku't-Tayr*'daki "Şeyh San'an" Hikâyesinin Muhtevası Üzerine Bir Karşılaştırma

acı! Ve yardımınla günahlarımı affet, Allahım!.. İki melek bana doğru geliyor. Yaklaşıyorlar... ne güzel şeyler! Allahu gürüyorum. Sonra, neşe ile derin bir nefes aldı ve başı yastığa cansız düştü." (France, 1945, s. 143-144)

"Şeyh San'an" hikâyesinde ise bu durum şu şekilde örneklendirilmiştir: "Sözü kısa keseceğim... âcizim, affet, bana darılma.' O ay yüzlü, bu sözleri söyleyip candan el çektii... zaten yarı canı kalmıştı; onu da canana teslim etti... O, mecaz denizinden bir katreydi; gene geldiği hakikat denizine gitti!" (Attâr, 2019, s. 106).

Bu iki eserin farklı şekillerde sona ermesini iki sebebe bağlamak mümkündür. Bunlardan "Şeyh San'an" hikâyesi, Doğu'ya özgü ve ahlakî bir hikâyedir. Doğu'da bir din adamının hem de Şeyh San'an gibi bir din adamının bir kadın uğruna dininden dönmesi, İslam'ın reddettiği davranışlara yönelmesi kabul edilemez bir durumdur. Günaha girebilir, ama sonuna kadar bu günahları sürdürmesi mümkün değildir. Nitekim bu hikâyede de Şeyh San'an bir kadın uğruna hiç yapmaması gereken şeyleri yapmış, ama sonunda tekrar doğru yolu bulmuştur. Dolayısıyla geleneksel hikâyelerde bu tür olaylar, okuyanlara ders vermek amacıyla yazılmış, yoldan çıktıkları zaman ne durumlara düşecekleri ihtar edilmiştir. Hikâye, ahlakî yapısına uygun olarak kahramanın günahlarından uzaklaşarak doğru yola dönmesiyle sona ermektedir.

Diğer taraftan *Thais*, Batı'ya özgü bir roman olarak farklı bir sonla neticelenmiştir. Romancının soruna daha realist tarzda yaklaştığını söyleyebiliriz. Anatole France'ın, her ne kadar bir din adamı olsa da Pafnüs'ün aynı zamanda insan olduğu gerçeğinden yola çıkarak böyle bir konuyu işlediğini düşünebiliriz. Bu bağlamda Anatole France'ın Attâr'dan daha radikal bir tavır sergilediğini söyleyebiliriz.

"Şeyh San'an" hikâyesinde işlenen değerler de dikkat çekici niteliktedir. Söz gelimi, sevgi değeri, eserin temasını oluşturmuş ve ilahi aşka tercih edilen beşeri aşkın, kişiyi nasıl zor durumlara düşürdüğü, gözler önüne serilmiştir: "Şeyh tamamıyla elden ayaktan çıktı, ele avuca sığmaz oldu. Orası sanki ateşlerle doluydu, o da ayağıyla gitmiş, kendini ateşlere atmıştı. Varı yoğu tamamıyla yok oldu... gönlü, sevda ateşiyle dumanlar içinde kaldı." (Attâr, 2019, s. 85).

Eserin sonunda ilahi aşka dönüş ise yoğun şekilde ve toplu halde edilen duaların bir karşılığı olarak verilmiştir. Ayrıca bu eserde kişinin nefisten kurtulması gerektiği öğütlenmiş ve ancak bu yolla kişinin Allah'a yönelebileceği vurgulanmıştır:

"O temiz kişilerin yalvarmasından göklerde bir gürültüdür koptu... Nihayet, bunların saffına reis olan dervişin dua oku hedefe vardı. Kırk birinci gece o temiz derviş halvet bucağında kendinden geçti... Mustafa dedi ki: 'Ey himmeti yüce derviş, yürü var... Şeyhini bağdan kurtardım. Yüce himmetin tesir etti... Şeyhini affettirdi.'" (Attâr, 2019, s. 101-102).

Bunun dışında "Şeyh San'an" hikâyesinde akıl değeri de işlenmiştir. Bu değer, aşk karşısında hükmünü kaybettiği gösterilmiştir: "Geceleyin, bütün gece aşk sevdasıyla yanmaktayım... sevginin hücumuna karşı durmaya takatim yok!.. akıl nerde ki, bilgimi ele alayım, yahut düzenler düzeyim, fikirlerde bulunayım da aklımı toplayayım." (Attâr, 2019, s. 87). Bu bağlamda, -ilahi ya da beşeri- sevgi, akıl değerinden üstün tutulmuştur. Kaldı ki *Mantıku't-Tayr*'ın çerçeve hikâyesinde de Simurg'a ve ilahi aşka ulaşan kuşların, akıllarından vazgeçtikleri anlatılmıştır.

Ayrıca, Şeyh San'an'ın tekrar hidayete ermesi için dostlarının onun zor gününde yanında olması gerektiği belirtilmiş ve bu suretle dostluk değeri fazlasıyla ön plana çıkarılmıştır: “İnsana kara gün dostu gerek. Dost, böyle günde işe yarar. Siz Şeyhinize dostsanız, neden ona yardım etmeyi her şeyden üstün tutmadınız? Mademki Şeyh, eline zünnar aldı... hepinizin zünnar kuşanması gerekti.” (Attâr, 2019, s. 100).

Bu çalışmamızda ele aldığımız iki eser, benzer ve farklı yönler bakımından incelenmiştir. Bu yönler, aşağıdaki tablo üzerinde gösterilmiştir:

Tablo 1: Thais Romanı ve Şeyh San'an Hikâyesinde Belirlenen Benzer ve Farklı Yönler

BENZER YÖNLER	THAİS	ŞEYH SAN'AN HİKÂYESİ
Tema, aşktır. Ana kahraman, eserin başlangıcında kendini dine ve ibadete adanmış bir din adamıdır. Her iki erkek kahraman da yollara düşer. Beşeri aşk yüzünden ilahi aşktan vazgeçiş söz konusudur. İki kadın kahraman da eserin başında Hıristiyan'dır. İki kadın kahramanın da gençlikleri ve güzellikleri vurgulanmıştır. İki kadın kahraman da eserin sonunda ilahi aşka ulaşır. Sonunda iki kadın kahraman da eserdeki erkek kahramanlar aracılığı ile ilahi aşkı bulmuşlardır. Farklı sebeplerle de olsa Pafnüs ve Şeyh San'an, eserlerin sonunda kendilerine gelen ilham ile Thais ve Rum kızına geri döner. İki kadın kahraman eserin sonunda onları seven adamların yanında ölür. İki hikâyede de erkek ve kadın kahramanlar, birlikte olmazlar. İki eser de gerçek kurtuluşun, dünyevi zevklerden arınmak olduğunu vurgular.		
FARKLI YÖNLER	Roman türünde bir eserdir. Eser, Yunan felsefesi ile şekillendirilmiştir. Roman, Teb ve İskenderiye'de geçer. Pafnüs, Hıristiyan'dır. Pafnüs'ün gençlik yılları, laik bir eğitimle geçmiştir. Pafnüs'ün yirmi dört müridi vardır. Pafnüs'ün on yıllık keşifliği vardır. Pafnüs, Thais'i önceden tiyatrodan görmüştür. Pafnüs, hatırlama yolu ile Thais'in yollarına düşer. Pafnüs'ü bir müridi, Thais'e gitmekten vazgeçirmeye çalışır. Thais, putperest ve yoksul bir ailenin kızıdır. Eserde, Thais'in bir dönem fahişelik yaptığı belirtilmiştir. Thais, tiyatrodan oyunculuk yapmıştır. Thais, rahibeler okulunda inançlı bir Hıristiyan olur. Pafnüs, eserin sonunda Hak yolundan çıkar ve şehvetinin kurbanı olur.	Mesnevi tarzında yazılmış <i>Mantku't-Tayr</i> 'daki bir iç hikâyedir. Eser, İslâm felsefesi temelinde oluşturulmuştur. Hikâye, Rum ülkesi ve Mekke'de geçer. Şeyh San'an, Müslüman'dır. Şeyh San'an, bir din ehli olarak yetişmiştir. Şeyh San'an'ın dört yüz dervişi vardır. Şeyh San'an'ın elli yıllık şeyhliği vardır. Şeyh San'an, yaptığı yolculuktan sonra Rum kızını görmüştür. Şeyh San'an, gördüğü rüyadaki hikmeti aramak için bir bilinmeze gider. Şeyh San'an'ı, müritleri Rum kızının aşkından geri döndürmeye çalışır. Rum kızı, Hıristiyan bir ailenin kızıdır. Rum kızı ile ilgili kesin olarak böyle bilgi yoktur. Rum kızının mesleğine dair bir bilgi yoktur. Rum kızı, şehadet getirip Müslüman olur. Şeyh San'an, müritlerinin kırk günlük duasıyla Hak yoluna geri döner.

Anatole France'ın *Thais* Romanı ile *Mantıku't-Tayr*'daki "Şeyh San'an" Hikâyesinin Muhtevası Üzerine Bir Karşılaştırma

Pafnüs'e <i>Thais</i> 'in öleceğine dair ilham gelmiştir. Romanın başlarında <i>Thais</i> ve Pafnüs, Pafnüs'ün itirazı ile birlikte olmamıştır.	Şeyh San'an'a Rum kızının Müslüman olacağına dair ilham gelmiştir. Hikâyede, Rum kızı ve Şeyh San'an, Rum kızının nazlanması ile birlikte olmamıştır.

Sonuç

Anatole France'ın *Thais* adlı romanı ile *Mantıku't-Tayr*'daki *Şeyh San'an* hikâyesi, ana kurgu itibarıyla birbirini çağrıştırmaktadır. Pafnüs ve Şeyh San'an, kendi inançları doğrultusunda hak yoluna girmiş, dünya zevklerinden kendilerini çekmiş iki büyük din adamıdır. Pafnüs, hatırlayarak, San'an ise rüya yoluyla beşeri aşka doğru zorlu bir yolculuğa çıkarlar. Pafnüs'ün *Thais*'a; Şeyh San'an'ın ise Rum kızına duyduğu aşk, onları onca zamandır din uğruna yaptıkları ibadetlerden vazgeçirerek onlara ilahi aşkı unutturur ve tüm benliklerini beşeri aşk ile doldurur. Şeyh San'an, Rum kızına kavuşmak için onun isteklerini yerine getirir. Fakat sonunda büyük dostu ve müritlerinin kırk gün inzivaya çekilip ettikleri dualar sayesinde Hak yoluna geri döner. Pafnüs ise bunu başaramaz ve ruhu karanlıklar içinde kalır. İki eserde benzeyen başka bir nokta da *Thais* ve Rum kızının ilahi aşka ulaşabilmeleri ve onları seven adamların ellerinde ölmeleridir.

İki eser arasındaki belirgin fark da *Thais*'in Yunan felsefesi, *Şeyh San'an* hikâyesinin İslâm felsefesi temelinde şekillenmiş olmasıdır. Kaldı ki Feridüddin Attâr, Yunan felsefesini *Mantıku't-Tayr*'da "Marifet hakkı için burada ben, küfrün 'kef'ini, felsefenin 'fe'sinden ziyade severim!" diyerek net bir şekilde reddetmiştir. (Attâr, 2019, s. 342)

Kaynakça

- Attâr, F. (2019). *Mantıku't-Tayr*. (çev. Abdülbaki Gölpınarlı). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Bayram, Y. (2004). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ve Bir Uygulama*. Selçuk Üniversitesi *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (16) , s. 69-93.
- France, A. (1945). *Thais*. (çev. Nasuhi Baydar). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- France, A. (1972). *Thais*. (çev. Erdoğan Alkan). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Gemi, A. (2016). *Feridüddin Attâr'ın Etkisinde Gelişen Gülşehrî ve Feoiyê Teyran'ın Şeyh San'an Hikâyelerinin Mukayesesi*. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(45), s. 107-115.
- Kaplan, M. (1992). *Hikâye Tahlilleri*. (4. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaalioğlu, S. K. (1975). *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Basımevi.
- Kefeli, E. (2000). *Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri*. İstanbul: Kitabevi.
- Kıyçak, Ö. (2017). *Zıtlıkların Şekillendirdiği Bir Hikâye: Şeyh San'an*. *Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)*. Yıl: 3, Sayı 10, s. 246-272.
- Levent, A. S. (1984). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar* (4. Basım). İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Moran, B. (2011). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. (21. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pala İ. (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (6. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Safa, P. (1999). *Objektif: 2 Sanat Edebiyat Tenkit*. (5. Basım). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Seyidoğlu, B. (2002). *Mitoloji Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük* (11. Baskı), (Haz. Şükrü Halûk Akalın vd.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Yavuz, Y. Ş. (2013). *TDV İslâm Ansiklopedisi*. (44. Cilt). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yıldırım A, Şimşek H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Wellek, R. (2007). *Mukayeseli Edebiyat Krizi*. (çev. Sıddık Yüksel). *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VII, sayı: 1
- Wellek, R., Warren A. (1983). *Edebiyat Biliminin Temelleri*. (Çev. Ahmet Edip Uysal). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.